

OSMANLI ARAŞTIRMALARI XII

NeŒir Heyeti — Editorial Board

HALİL İNALCIK — NEJAT GÖYÜNÇ

HEATH W. LOWRY — İSMAIL ERÜNSAL

(BERT FRAGNER — KLAUS KREISER)

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES XII

İstanbul - 1992

Laila NABHAN : *Das Fest des Fastenbrechens ('id al- fitr) in Aegypten. Untersuchungen zu theologischen Grundlagen und praktischer Gestaltung*, Berlin 1991, 269 Sayfa,

Söz konusu eser bir doktora çalışması olarak Klaus Schwarz Verlag'ın İslâmî Araştırmalar Serisi'nin 147. cildi olarak yayımlanmıştır. Eserin adını Türkçeye şöyle çevirebiliriz : «Mısır'da Ramazan Bayramı. Teolojik esasları ve pratikteki uygulaması üzerine araştırmalar».

Nabhan eserinin giriş bölümünde (s. 5-21) İslâmî bayramlar konusunu ele almış ve üç tür kaynaktan yararlanmış. Birincisi Kur-an ve hadisler, ikincisi fıkıh ve tarihî kaynaklardır. Üçüncü olarak yararlandığı kaynaklar Avrupalı ve Arap kökenli olması itibariyle ikiye ayrılmaktadır. Avrupalı kaynaklar seyahatnameleri ve oryental edebiyatı, arap kaynaklar ise modern tarihî çalışmaları, teolojik çalışmaları, gazete makalelerini ve dergileri ihtiva etmektedir.

Eserin I. bölümünde «Ramazan Bayramı ve menşei» (s. 22-55) başlığı altında «'id al-fitr» kelimesi etimolojik yönden incelenmiş, batılı ve arap bilim adamlarının bu konudaki farklı değerlendirmeleri ortaya konmuştur. Arap bilim adamlarına göre kelime Arapça kökenli, batılılara göre ise Arapça değildir. «Bayramın menşei ve İslâmî takvim içindeki durumu» (s. 27-43) alt başlığı altında bu bayramların İslâm öncesi de varolduğuna dair görüşler özellikle vurgulanmıştır. Bu görüşün sahiplerinden Henninger, İslâmdan önce bayramların mevsim ve hasat zamanına göre yapıldığını ve üç önemli bayram bulunduğunu; ilkbahar, yaz ve sonbahar bayramları olarak kutlanan bu bayramlarda kurbanların da kesilebildiğini söylemektedir. İslâmî kaynaklardan hadislerde ise iki bayramdan bahsedilmektedir. Hadise göre Allah cahiliye döneminden iki bayramı, iki daha iyi ve güzel bayramla değiştirmiştir. Bunlar Ramazan ve Kurban Bayramıdır. Bu bayramlar her yıl kamerî ay hesabı ile periodik olarak tekrarlanmaktadır. Saltut'un araştırmasına göre İslâm dininde bayramlar iki kategoriye ayrılmaktadır. İlk kategoride bütün müslümanları bağlamayan, yani inananın tasarrufuna bırakılmış bayramlardan söz edilmektedir. İslâm inancı içindeki hicret, kadir gecesi, mirac gecesi, berat gecesi,

peygamberin doğumu gibi önemli olaylar vesilesiyle kişilerin kutladığı bayramlar bu türdendir. İkinci kategoride ise bütün müslümanları bağlayan Ramazan ve Kurban Bayramı bulunmaktadır. Bu bayramlarda uyulması gereken, hiç bir surette terk edilemeyen, eksiltilemeyen ve çoğaltılamayan kurallar vardır. Böylelikle, aynı anda bütün dünya müslümanlarınca kutlanmaktadır. Ramazan orucu İslâm ülkeleri için çok önemlidir. Her müslümanı ilgilendirdiği gibi, kamu hayatında da köklü değişikliklere sebep olmaktadır. Değişik meslek gruplarındaki memur ve görevlilerin çalışma saatleri azaltılmakta, mesai geç başlayıp erken bitmekte, dolayısıyla alış - veriş merkezlerinin mesai saatleri de buna göre ayarlanmaktadır. Ramazan Bayramı bütün müslümanların hem dinî, hem de sosyal hayatlarına şekil vermektedir.

Nabhan eserinin «Teolojik esaslar ve dinî önemi» (s. 44-55) adlı alt bölümünde Ramazan ve Kurban Bayramının sünnet olduğunu belirtmiş, bu konuda İslâmî bayramların kutlanmasına delil gösterilen iki hadisi râvileri ile beraber zikretmiştir. İslâmî kaynaklar içinde bayram mevzuundaki yegâne kaynak iki hadistir. İslâm ilâhiyatçıları bu bayramları «Allah'ın hediyesi» olarak kabul etmekte; ve aslında «sünnet» olan bayramların tarihi gelişimi içinde farza yakınlaştırılma gerekçelerini anlatmaktadır.

Ramazan ve Kurban bayramları İslâm cemaatını hem eski Arap inancından, hem de Hıristiyan ve musevî amelinden ayırıyordu. Dolayısıyla bu iki bayrama verilen özel önem değişik hadislerle dile getirilmiştir. Bu hadislerde fitre ve sadakanın faziletleri anlatılmış, bayram günü oruç tutma, müslümanların küskünlüğü ve silâh taşıma haram kılınarak yasaklanmıştır.

Nabhan «Ramazan Bayramı ve unsurları» (s. 56-182) adlı II. bölümünde hilâlin gözetlenmesi, fitre zekâtı, tekbir, bayram namazı, hutbe, kabir ziyaretleri, karşılıklı ziyaretler, tebrikleşmeler, bayram yemekleri, müzik ve eğlence gibi konuları işlemiştir. Burada İslâm'da ibadetlerin tamamının ay takvimine göre yapıldığı için hilâlin önemi vurgulanmış ve hilâlin tesbitindeki ihtilâflar ortaya konmuştur. İhtilâf modern teknik, astronomi ve matematik araçlarından ne oranda faydalanılması gerektiği hususunda çıkmaktadır. Muhalefet edenlerden bazıları modern metodların falcılık ve kehanet yöntemlerine benzediğini iddia etmekte, diğer bazıları ise

Allah'ın rûya (gözetleme) emrini küçümsemek olarak algılamaktadırlar. Gözetleme metoduna göre iki reşit hür ve müslüman erkek veya bir erkek iki kadın hilâli gördüklerine şahitlik eder. Bulutlu havalarda daha fazla şahit gereklidir. Hilâl görülmediği takdirde oruç otuz güne tamamlanır. İslâm ülkelerinden Mısır, gözetleme yöntemini uygulamakla beraber, havaların bulutlu olduğu zaman modern teknikten de faydalanmaktadır. Tunus'da ise 1960'da bir kararnameyle gözetleme yöntemi kaldırılarak modern yöntemeye geçilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nde kuruluşundan bu yana modern metod uygulanmaktadır.

Hilâl mefhumunun İslâm ülkelerinde çok büyük önemi vardır. Arap, Fars ve Türk Edebiyatı'nda dostluğun ve güzelliğin sembolü olarak kullanılmıştır.

Nabhan zekâtı İslâmın şartlarından biri diye tanımladıktan sonra, Kur'anda zekâtla eşanlamlı kullanılan infak, ihsan ve sadaka terimlerini izah etmiştir. Mal varlığından belli bir oranda fakirlere, ihtiyaç sahiplerine,, zekât toplayanlara, İslâma girmiş olanlara, kölelere, borçlulara, cihad edenlere ve de yolculara verilmektedir. Fitre zekâtının zekâttan farkı sünnet olmasıdır. Fitre zekâtı verilmesinin, Allah katında orucun faziletini yükselteceğine ve kabulünü kolaylaştıracağına inanılır. Müslümanlar bayram dolayısıyla ölülerin ve ölümün hatırlanması için kabir ziyaretleri yapmaktadır. Diğer İslâm ülkelerine karşın Mısır'da kabir ziyareti kadınlar arasında yaygındır. Nabhan bunun temelinde İslâmdan önce, hatta Hristiyanlıktan önceki âdetlerin yattığını söylemektedir.

Yazar eserinin bir bölümünde Ramazan bayramının Mısır'da basın ve yayın organlarına (s. 163-181) aksediş şeklini incelemiştir. Mısır basın ve yayınında ramazan özel programları hazırlanmakta, gazeteler ilâve sayfalarla dinî konulara yönelmektedir. Gazetelerde ön plana geçen konuları Nabhan şöyle sınıflandırmıştır :

- 1 — Dini bilgiler;
 - a) Peygamber ve bayram,
 - b) Hilâlin gözetlenmesi, sadaka, namaz vs.
- 2 — Politik ve sosyo-politik türdeki bilgiler;
 - a) Mısır tarihinde bayram,

b) Tüketim davranışları ve modern çağda zaman geçirme şekilleri.

3 — Ümmetçilik fikri; Barış ve İslâm kardeşliği.

Mısır'da Media halkı aydınlatmak ve mevcut sosyo-politik istikrarı yükseltmek, ya da en azından muhafaza etmek için Ramazan Bayramını araç olarak kullanmaktadır. Benzer çalışmalar Türk basın ve yayınında da görülmektedir.

Nabhan'ın çalışması, sonuç olarak (s. 182-189) bayramlar konusunda İslâm teolojisinin koyduğu esasların bir İslâm ülkesi olan Mısır'ın başşehri Kahire'de pratik hayatta aynen uygulandığını ortaya koymuştur. Hatta neredeyse Hazret-i Peygamber dönemindeki bayram kutlamalarının bütün özellikleri bugün dahi devam etmektedir.

Türkiye'de uygulanan Ramazan bayramlarında da teolojik açıdan hiç bir fark bulunmamaktadır. Farklılıklar millî kültürlere inhisar eden alanlarda gayet tabii olarak vardır. Bayram yemekleri, musiki ve eğlence çeşitleri ifade ettiğimiz millî kültür özellikleri sebebiyle farklılıklar göstermektedir.

Kitabın ekler kısmında (s. 191-254) :

1. İktibas edilen gazete ve dergi makaleleri,
2. Çeviri ve kısmî çeviriler,
3. Fotoğrafların kaynakları ve transkripsiyon sistemi,
4. Resim suretleri yer almaktadır.

Kısaltmalar ve Kaynakça (s. 255-263), iktibas edilen Kuran suretlerinin listesi (s. 264) ve İndeks (s. 265-269) kitabın sonunda bulunmaktadır.

Laila Nabhan'ın Mainz Üniversitesi'ndeki bu çalışması Mısır'da Ramazan Bayramı'nın nasıl kutlandığını, tarihçesi, hutbesi, pişirilen kek kalıpları örnekleri, tebrik kartları ve bazı karikatür resimleri ile belgelemiştir. Günlük hayat akışı içinde farkına varılmadan yapılan bir kısım davranışlar insana tabii geldiğinden zamanla değişiklikleri de ancak eski nesiller bilir, anlar. Türkiye'de özellikle büyük şehirlerde bir kısım ailelerin bayramları başka şehir veya tatil beldelerine gitmek için bir fırsat olarak değerlendirilen-

dirmesi, bu arada da şehirlerin boşalıp, sokakların tenhalaşması, aile büyüklerini ziyaretlerin terk edilmesi buna bir örnek teşkil eder.

Temelde dinî bayramların kökeni aynı olmakla birlikte, çeşitli ülkelerde kültür farklarından doğan bazı ayrıntılar vardır. Bu bakımdan diğer islâm ülkeleri için de bu tür çalışmaların yapılması temenni olunur.

Yılmaz Koç

Priska FURRER : *Das erzählerische Werk der türkischen Autorin Sevgi Sosyal (1963/1979)*. Klaus Schwarz Verlag. (İslâm Araştırmaları Dizisi, No : 148) Berlin 1992, 242 Sayfa.

Yeni Türk Edebiyatı Araştırmalarının henüz dikkatini yöneltmediği kadın yazarlarımızdan Sevgi Sosyal (1936/1976) Bern Üniversitesinde J. C. Bürgel danışmanlığında Priska Furrer tarafından gerçekleştirilen doktora tezine hemen bütün yönleriyle konu olmuştur. «Niçin Sosyal» sorusuna, yazarın modern Türk kadını kimliğini tanıması, bu kimliği bizzat kendisi de taşıması, eserlerinin konu bakımından zengin olması, nihayet erken yaşta ölümünden dolayı eserlerinin «tamamlanmış» olmasının bütün olarak yorumlanmaya elverişliliği cevabı veriliyor. Hikâye ve romanlarından bazıları çeşitli Avrupa dillerine çevrilmiş olan yazarın ilginç yaşam deneyimi, özellikle 60'lı ve 70'li yılların topumsal olaylarını yansıtmada yabancı araştırmacı için kuşkusuz bir aracı görevinin üstlenecekti. 12 ana başlıktan oluşan çalışmanın girişinde yazarın çalışmalarının ve onun hakkında yazılanların-yapılanların dökümü veriliyor. Furrer'in Türk Üniversitelerinde günümüz yazarlarının ihmal edildiği kanaatine (s. 6) katılıyoruz. Eserde Modern Türk Edebiyatının kısa bir profilinin çizilmesinden sonra, Sosyal'ın hayatı ve eserleri hakkında biyografik bilgiler veriliyor. Ancak Furrer sadece kitaplardan derlediği bilgilerle yetinmeyip, ülkemize gelecek yazarın yakınları, annesi ve eşi Mümtaz Sosyal'la bizzat konuşmalar yapmıştır. Başka bir bölümde ise (s. 47-102) özellikle yabancı okuyuculara yardımcı olmak için oldukça detaylı yedi eserin